

Kristine Nergaard

**Avtalt arbeidstid og arbeidstidsønsker
blant deltidsansatte
Arbeidskraftundersøkelsene 2008 og 2009**

Kristine Nergaard

Avtalt arbeidstid og arbeidstidsønsker blant deltidsansatte

Arbeidskraftundersøkelsene 2008 og 2009

© Fafo 2010
ISSN 0804-5135

Innhold

Sammendrag	4
1 Innledning.....	6
1.1 Dataene.....	6
1.2 Definisjoner og avgrensninger.....	8
2 Hvem arbeider deltid?	11
3 Ønsker om annen arbeidstid	16
3.1 Deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid	18
3.2 Nye og gamle på arbeidsplassen	20
4 Yrke, arbeidstidsordninger og arbeidstidsønsker	27
4.1 Yrke og ønsker om lengre ukentlig arbeidstid	29
4.2 Skift/turnus og ønsker om lengre ukentlig arbeidstid	31
5 Hvorfor deltid?	33
6 Søkeatferd – hvordan skaffe lengre arbeidstid?	36
Vedlegg.....	37
Referanser.....	38

Sammendrag

I dette notatet diskuterer vi deltidsarbeid og ønsket arbeidstid blant deltidsansatte med utgangspunkt i arbeidskraftundersøkelsene (AKU). Formålet med notatet er først og fremst å gi en framstilling av hva dataene kan fortelle om deltidsansatte som ønsker lengre ukentlig arbeidstid ("ufrivillig deltid"). Vi undersøker blant annet hvor mange lønnstakere som befinner seg i en slik situasjon, og hvordan det å ha kortere arbeidstid enn ønsket varierer etter kjønn, utdanning og ansiennitet hos arbeidsgiver. Vi kartlegger hvilke yrker som kjennetegnes av at mange yrkesutøvere ønsker lengre arbeidstid enn det de har i dag, og om det er forskjeller i arbeidstid mellom kvinner og menn i samme yrke. Vi ser også på andre spørsmål knyttet til deltidsarbeid, blant annet hvem som arbeider deltid og hvordan utviklingen i deltidsandel har vært over tid, hvilke begrunnelser som oppgis som viktigste årsaker for å arbeide deltid samt om og hvordan deltidsansatte har forsøkt å oppnå lengre arbeidstid.

Hovedfunn

- Kvinner, og da særlig de som ser seg selv som yrkesaktive, har gradvis økt sin arbeidstid over de siste ti årene, og både heltid og lang deltid har blitt mer vanlig.
- Nesten en firedel av de deltidsansatte som ser seg selv som yrkesaktive, ønsker lengre arbeidstid. Dette gjelder knapt 20 prosent av alle deltidsansatte.
- Det er ikke vesentlige kjønnsforskjeller når det gjelder andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid. Det å ha kortere arbeidstid enn ønsket berører likevel langt flere kvinner enn menn, siden kvinner utgjør så stor andel av de deltidsansatte.
- Kvinner med kortere utdanning arbeider oftere deltid enn andre kvinner, og har oftere enn andre deltidsansatte kortere arbeidstid enn de ønsker.
- Det er betydelige forskjeller i deltidsandel – og i andel deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid – mellom yrker. Deltidsandelen er høyest blant butikkmedarbeidere, hjelpepleiere, omsorgsarbeidere, servitører og kantinedarbeidere.
- Det er i kvinnedominerte yrker uten krav til høyere utdanning at andelen deltidsansatte som ønsker lengre ukentlig arbeidstid er høyest. Det kan se ut som om det her er lommer i arbeidslivet hvor mange sliter med å oppnå en ukentlig arbeidstid som tilsvarer deres ønsker. Menn i kvinnedominerte yrker befinner seg langt sjeldnere i en situasjon der de arbeider deltid uten å få sin ønskede arbeidstid.

- Arbeidstakere som er nye på arbeidsplassen og midlertidig ansatte skiller seg ut ved at de oftere enn andre er misfornøyd med sin arbeidstid. Arbeidstakere med lang ansiennitet på arbeidsplassen er langt oftere tilfreds med sin nåværende arbeidstid.
- Deltidsansatte som arbeider skift, turnus eller har annet regelmessig arbeid på kveld, natt og helg, oppgir langt oftere enn andre deltidsansatte at de har kortere arbeidstid enn ønsket.
- Den dominerende forklaringen på deltid blant dem som sier at de ønsker lengre arbeidstid, er at de ikke får heltidsjobb.
- Deltidsansatte ønsker i hovedsak økt arbeidstid hos sin nåværende arbeidsgiver. Flertallet har også gjort framstøt for å få økt sin arbeidstid, først og fremst ved å kontakte sin arbeidsgiver.

Tall fra AKU viser dermed at ufrivillig deltid rammer ulikt i arbeidslivet. Omfanget er størst i kvinnedominerte yrker uten krav til lengre utdanning. Kvinner med lang utdanning oppnår oftere en arbeidstid som tilsvarer det de ønsker. Menn i kvinnedominerte yrker arbeider oftere heltid enn kvinner i samme yrke, og opplever dermed sjeldnere å være i en situasjon der de har kortere ukentlig arbeidstid enn ønsket. Det kan også se ut som om det er en sammenheng mellom skift, turnus og annet arbeid utenom dagtid, og en høyere sannsynlighet for å havne i en situasjon der avtalt arbeidstid er kortere enn foretrukket.

1 Innledning

I dette notatet belyser vi avtalt arbeidstid og ønsket arbeidstid samt de viktigste begrunnelsene for å arbeide deltid blant norske lønnstakere. Dataene er hentet fra arbeidskraftundersøkelsene (AKU), som blant annet kartlegger faktisk og avtalt arbeidstid samt ønsket arbeidstid. Formålet er i første rekke å gi en beskrivelse av hva datamaterialet kan fortelle om arbeidstidsønsker og faktisk arbeidstid blant deltidsansatte.¹ Spørsmål som stilles er:

- Hvem jobber deltid? Hvordan varierer dette etter kjønn, alder og utdanningslengde?
- Hvor mange arbeidstakere ønsker en annen arbeidstid enn den de har i dag? Hvor mange av de deltidsansatte har kortere ukentlig arbeidstid enn ønsket?
- Hvilken arbeidstid ønsker deltidsansatte som ikke er tilfreds med sin nåværende arbeidstid? Hvor mange timer mer i uka ønsker de å arbeide?
- I hvilke yrker finner vi høy andel arbeidstakere som arbeider deltid? Er det forskjeller mellom ulike kvinnedominerte yrkesgrupper når det gjelder andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid?
- Hvilken sammenheng er det mellom arbeidstidens plassering (skift, turnus m.v.) og andel arbeidstakere som er misfornøyd med lengden på sin ukentlige arbeidstid?
- Hva er de viktigste begrunnelsene for å arbeide deltid i stedet for heltid? Hvor mange arbeider deltid fordi de ikke har tilbud om heltid?
- Har de som ønsker lengre arbeidstid forsøkt å oppnå dette? Hvordan har de gått fram? Ønsker de fortrinnsvis lengre arbeidstid hos sin nåværende arbeidsgiver, eller ønsker de å bytte til en annen arbeidsgiver?

1.1 Dataene

I AKU stilles det regelmessige spørsmål om avtalt og faktisk arbeidstid, type arbeidstidsavtale med mer. Deltidsansatte er over tid blitt spurt om de ønsker lengre ukentlig arbeidstid,

¹ Notatet er finansiert av Landsorganisasjonen i Norge (LO). AKU-datafiler er stilt til disposisjon av Statistisk sentralbyrå (SSB). Analyser og resultater står for Fafos og forfatterens regning. Takk til Ellen Horneland, LO, og Mona Bråten og Sissel Trygstad, Fafo, for kommentarer.

og dette spørsmålet danner sammen med flere oppfølgingsspørsmål utgangspunktet for variabelen ”undersysselsatt”.

Spørsmålene i AKU ble endret fra og med 2006, blant annet ved at alle arbeidstakerne nå blir spurt om de ønsker en *annen* arbeidstid enn sin nåværende. De som svarer ja blir så spurt hvor mange timer i uka de ønsker å arbeide. Dette gjør at man også kan se på arbeidstidsønsker blant heltidsansatte, og dessuten at man kartlegger hvor mange deltidsansatte som ønsker kortere ukentlig arbeidstid. Det ble i tillegg inkludert et spørsmål om de viktigste begrunnelsene for å arbeide deltid.²

Vi benytter AKU 2008 og 2009 (årgjennomsnitt) i framstillingen av avtalt arbeidstid og arbeidstidsønsker, ikke kvartalsfiler, som ofte benyttes i analyser av AKU. Årsaken er at vi ønsker å benytte en del spørsmål som kun stilles til en firedel av utvalget i AKU per kvartal.³ I løpet av året (fire intervjuer) vil alle ha fått disse spørsmålene (1/4 i første kvartal, 1/4 i andre kvartal, 1/4 i tredje kvartal og 1/4 i fjerde kvartal). SSB har tilrettelagt filer for analyse av AKU som et årgjennomsnitt, inkludert egne oppblåsningsvekter for et slikt utvalg. Utvalget består dermed av en firedel av intervjuene fra kvartal 1 (januar – mars), en firedel av intervjuene fra kvartal 2 (april–juni) osv.

Vi presenterer i hovedsak tall for 2009 for å få en enklere framstilling i grafer og tabeller. Forskjellene mellom 2008 og 2009 er i de fleste tilfeller små.⁴ I noen tilfeller – der vi ser på små grupper – presenterer vi tallene som et gjennomsnitt for 2008 og 2009.

Flertallet av deltakerne i AKU intervjuer direkte, det vil si at personen selv besvarer spørsmålene om arbeidsforhold m.v. Hvis vedkommende ikke er å treffe, kan et familiemedlem besvare undersøkelsen på vegne av den som er trukket ut for å delta. Dette gjelder 10–11 prosent av lønnstakerne. I tilfeller med indirekte intervju er det en del spørsmål som ikke stilles fordi det er vanskelig for andre enn den aktuelle personen å gi et svar. Noen av de spørsmålene vi er interessert i her, stilles kun til dem som intervjuer ved direkte intervju. Dette gjelder blant annet spørsmålet om ønsket/foretrukket arbeidstid, spørsmålene om hva man (eventuelt) har gjort for å oppnå lengre ukentlig arbeidstid og om hvorfor man arbeider deltid. Det er ikke helt tilfeldig hvem som treffes på telefon, og dermed intervjuer direkte, og for hvem informasjonen må innhentes gjennom indirekte intervju. Unge under 25 år er for eksempel langt oftere intervjuet indirekte enn arbeidstakere over 25 år. Vi har ikke foretatt noen korrigerings av dette, slik som for eksempel SSB gjør når man beregner

² I perioden før 2006 ble spørsmålet om ønsket ukentlig arbeidstid kun stilt til deltidsansatte som oppga at de ønsket lengre ukentlig arbeidstid. Dermed ga ikke AKU opplysninger om arbeidstidsønsker blant heltidsansatte eller blant deltidsansatte som ønsker kortere ukentlig arbeidstid enn den de har.

³ Dette gjelder blant annet spørsmålene om arbeidstidsordning (kveld, natt, helg) og spørsmålet om hvorfor arbeidstakeren arbeider deltid i stedet for heltid.

⁴ De fleste analysene er gjort både for 2008 og 2009.

andel undersysselsatte, men vurderer det som forsvarlig å analysere problemstillingene med utgangspunkt i den delen av utvalget som intervjues direkte.⁵

1.2 Definisjoner og avgrensninger

I analysene begrenser vi oss til lønnstakere, det vil si at vi ikke ser på arbeidstid blant selvstendig næringsdrivende.

SSB presenterer regelmessig tall for antall *undersysselsatte*. For å bli klassifisert som undersysselsatt må en deltidsansatt arbeidstaker oppgi at han/hun ønsker lengre arbeidstid, ha forsøkt å oppnå lengre arbeidstid og vil kunne begynne ganske raskt i en stilling med lengre arbeidstid. Vi legger ikke denne definisjonen til grunn for vår framstilling, men ser på *hvor mange deltidsansatte som ønsker en lengre ukentlig arbeidstid enn den de har, uavhengig av om vedkommende har forsøkt å oppnå dette eller ikke*.

I framstillingen ser vi på antall personer som defineres som deltidssysselsatt, ikke antall deltidsjobber (arbeidsforhold). Det er flere deltidsjobber enn deltidssysselsatte i Norge, blant annet fordi en del arbeidstakere har mer enn ett arbeidsforhold.⁶ Om lag 8 prosent av lønnstakerne oppgir at de har mer enn ett arbeidsforhold i intervjuuka (2009). De aller fleste av disse har en bistilling som tilsvarer en deltidsjobb når vi ser på avtalt ukentlig arbeidstid, og for to tredeler tilsvarer bistillingen 10 timer eller mindre i uka. En drøy halvdel av dem som har to jobber kombinerer heltidsarbeid (i hovedstillingen) med en bistilling. De øvrige har to deltidsjobber. AKU sier ikke noe om hvorfor en arbeidstaker har to jobber, og de fleste spørsmål i AKU er konsentrert om hovedstillingen.

For dem som har mer enn ett arbeidsforhold i intervjuuka, beregnes avtalt arbeidstid normalt som summen av begge arbeidsforholdene. Dette gjør også vi i dette notatet. Noen arbeidstakere vil defineres som heltidssysselsatt fordi to deltidsjobber til sammen utgjør en samlet arbeidstid på 37 timer i uka og mer. Andre kombinerer en heltidsstilling med en bistilling (ekstrajobb), eller har to deltidsjobber som også til sammen gir en ukentlig arbeidstid

⁵ Vi har gjort en beregning basert på en alternativ vekt som korrigerer for at frafallet til direkte intervju er skjevt med hensyn til alder og utdanningsnivå. Forskjellene på deltidsandel, andel arbeidstakere som ønsker lengre ukentlig arbeidstid m.v. ved å bruke en slik vekt sammenlignet med å benytte SSBs ordinære vekt, er marginale (0,1 – 0,2 prosentpoengs forskjell). Vi har også sammenlignet andelen undersysselsatte for hele utvalget (der SSB har gitt arbeidstakere med indirekte intervju en verdi gjennom såkalt imputering) med hvilken andel undersysselsatte vi får hvis vi kun ser på dem som har direkte intervju. Igjen er avviket lite (0,4 prosentpoeng blant deltidsansatte). Med utgangspunkt i disse testene har vi valgt å bruke SSBs ordinære vekter også når vi ser på de spørsmålene som kun er stilt til personer med direkte intervju.

⁶ Ylva Lohne og Helge Nome Næsheim, ”Omfanget av deltidsarbeid” i *Økonomiske Analyser* 6/2003 <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200306/lohne.pdf>.

som tilsvarer deltidsarbeid. Deltidsandelen i norsk arbeidsliv ville antakelig ha vært om lag 1 prosentpoeng høyere om vi kun hadde sett på avtalt arbeidstid i hovedarbeidsforholdet, det vil si det arbeidsforholdet som er størst målt ved antall timer avtalt arbeidstid per uke. Med andre ord – om lag 1 prosent av lønnstakerne klassifiseres som heltidsansatte fordi de kombinerer to deltidsstillinger som til sammen utgjør en arbeidstid som tilsvarer heltidssysselsetting.

En betydelig andel personer kombinerer en deltidsjobb med skolegang/studier, eller har en mindre jobb samtidig som de er pensjonister, arbeidsuføre eller regner seg som hjemmearbeidende. For disse vil beslutningen om å arbeide deltid ha en annen karakter enn det spørsmålet om heltid versus deltid har for dem som ikke kombinerer lønnet arbeid med en annen hovedaktivitet. I en del sammenhenger er det interessant å se på arbeidstidsmønstre og ønsker om annen arbeidstid blant dem som befinner seg i arbeidslivet etter fullført utdanning og før de delvis trekker seg ut av arbeidslivet på grunn av pensjon, uføretrygd eller lignende. Vi kan dermed avgrense deltidsansatte ut fra hovedaktivitet, det vil si om personen regner seg som yrkesaktiv eller har en annen hovedaktivitet (se tabell 1 for definisjoner).

Et alternativ hvis man ønsker å se på arbeidstidsvalg blant arbeidstakere i ”primær arbeidsalder” er å avgrense deltidsansatte etter om de er i den mest yrkesaktive alderen eller ikke. SSB benytter alderskategorien 25–54 år for å beskrive den fasen av livet da de fleste er etablert med familie- og omsorgsansvar (Rønsen og Kitterød 2009), blant annet fordi man er opptatt av arbeidstidsvalg i de aldersgruppene der kvinner i størst grad står overfor prioriteringer mellom arbeid og familie- og omsorgsansvar. Andre gjør en lignende avgrensning fordi dette er den aldersgruppen som i hovedsak er ferdig med studier og som ikke har nådd pensjonsalderen/alder for førtidspensjon (”prime working age”).

Blant deltidsansatte under 25 år oppgir et flertall at de har en annen hovedaktivitet enn lønnet arbeid, først og fremst ved at de regner seg som studenter/elever. Det samme gjelder gruppen over 64 år. En avgrensning ut fra alder (25–54 år) vil dermed sile ut mange av dem som oppgir at de har en annen hovedaktivitet, og dermed gi et bilde av arbeidstid blant arbeidstakere i ”primær arbeidsalder”. Samtidig forsvinner også en god del ordinære arbeidstakere, jamfør at flertallet av lønnstakerne i alderen 55–64 år regner seg som hovedsakelig yrkesaktive.

Vi benytter begge disse avgrensningene for å illustrere hvordan arbeidstidsmønstre og arbeidstidsønsker varierer etter om vi ser på alle som defineres som lønnstakere, eller om vi avgrenser oss til dem som vi kan betrakte som å tilhøre den primære arbeidskraften aldersmessig eller tilknytningsmessig.

De viktigste definisjoner og begreper er oppsummert i tabell 1.

Tabell 1 Definisjoner og begreper

Lønnstaker	Sysselsatt arbeidstaker som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i intervju-uka, eller som var midlertidig borte fra slikt arbeid på grunn av ferie, sykdom, lønnet eller ulønnet foreldrepermisjon m.v., og som oppgir å være ansatt.
Avtalt ukentlig arbeidstid	Avtalt ukentlig arbeidstid for dem som arbeider det samme antall timer per uke. Gjennomsnittlig avtalt ukentlig arbeidstid for dem som har en arbeidstidsordning der antall timer varierer fra uke til uke. For dem som ikke har noen avtale om arbeidstid benyttes gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid. For arbeidstakere med mer enn ett arbeidsforhold summeres avtalt arbeidstid i arbeidsforholdene (arbeidstid totalt).
Heltid	Arbeidstakere med en ukentlig avtalt arbeidstid på 37 timer eller mer, eller arbeidstakere med en avtalt ukentlig arbeidstid på 32–36 timer og som oppgir at dette er heltidsarbeid.
Lang deltid	Arbeidstakere med en avtalt ukentlig arbeidstid på 20–36 timer. For arbeidstakere med en avtalt arbeidstid på mellom 32–36 timer i uka inkluderes kun de som oppgir at dette er deltidsarbeid.
Kort deltid	Arbeidstakere med en avtalt ukentlig arbeidstid på 1–19 timer.
Hovedsakelig yrkesaktiv	Arbeidstakere som arbeider heltid og deltidsansatte som oppgir at de i hovedsak betrakter seg som yrkesaktiv.
Annen hovedaktivitet	Deltidsansatte som oppgir at de i hovedsak betrakter seg som student eller skoleelev, alderspensjonist, førtidspensjonist, arbeidsufør, hjemmearbeidende, arbeidsledig, vernepliktig eller annet.
Ønske om lengre ukentlig arbeidstid	Arbeidstakere som oppgir at de ønsker en annen avtalt/gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid enn den nåværende, under forutsetning av at inntekten endres tilsvarende, og som oppgir et ønsket timetall som er høyere enn det nåværende.
Ønske om kortere ukentlig arbeidstid	Arbeidstakere som oppgir at de ønsker en annen avtalt/gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid enn den nåværende, under forutsetning av at inntekten endres tilsvarende, og som oppgir et ønsket timetall som er lavere enn det nåværende.
Fornøyd med sin nåværende arbeidstid	Arbeidstakere som svarer nei på spørsmålet om de ønsker en annen avtalt/gjennomsnittlig arbeidstid enn den de har oppgitt per uke, under forutsetning av at inntekten endres tilsvarende.
Skift, turnus eller lignende	Arbeidstakere som oppgir at de arbeider skift/ turnus eller regelmessig arbeider på kveld, natt, lørdag eller søndag. Med regelmessig menes halvparten av netter, kvelder, lørdager eller søndager.

2 Hvem arbeider deltid?

Formålet med dette notatet er ikke å gi noen omfattende framstilling av deltidsandeler etter bransje, sektor eller kjennetegn ved arbeidstakerne mer generelt. Slike kartlegginger er blant annet gjort av SSB med utgangspunkt i tall fra AKU.⁷ Innledningsvis gir vi likevel en kort beskrivelse av hvor i arbeidsmarkedet vi finner deltidsansatte, og hvordan det å arbeide deltid henger sammen med kjønn, alder og tilknytning til arbeidsmarkedet.

Norge er blant de landene i Europa som har høyest deltidsandel blant de sysselsatte. Selv om det er ulike nasjonale definisjoner av ”deltid” – noe som gjør at det ikke er mulig med en eksakt sammenligning mellom land – gir de europeiske arbeidskraftundersøkelsene et godt bilde av deltidsandelen i ulike land. Nederland er det europeiske landet med høyest andel deltidssysselsatte, fulgt av Sveits og Norge (Eurostat 2009, alle sysselsatte). Sverige, Tyskland, Storbritannia og Danmark har også høy deltidsandel. I alle disse landene arbeider minst 25 prosent av de sysselsatte i alderen 15–64 år deltid.⁸

Tabell 2 viser at det er store kjønnsforskjeller i andel deltidssysselsatte i norsk arbeidsliv. Mens 87 prosent av norske menn arbeider heltid (2009, lønnstakere), er andelen blant kvinner 58,5 prosent. Mønsteret var i hovedsak det samme for 2008 (vises ikke her). Deltidsandelen går ned med 7–8 prosentpoeng når vi avgrenser oss til aldersgruppen 25–54 år eller til dem som defineres som hovedsakelig yrkesaktive (se tabell 1 for definisjoner). Mens to tredeler av kvinnene i disse gruppene arbeider heltid, gjelder dette 92–93 prosent av mennene. Vi kan også legge merke til at kjønnsforskjellene målt ved antall prosentpoeng holder seg stabile også når vi avgrenser oss til de overnevnte gruppene. Andelen som arbeider lang deltid reduseres ikke vesentlig når vi avgrenser oss til de gruppene som forventes å være mest stabile i arbeidslivet. Det er derimot langt færre blant både kvinner og menn som har en avtalt arbeidstid på under 20 timer i uka (kort deltid).

⁷ Se for eksempel Kjeldstad og Nymoene 2004, Nesheim og Lohne 2003 og Lohne og Nesheim 2004.

⁸ Tall finnes på Eurostat sin online database basert på de europeiske arbeidskraftundersøkelsene. Her defineres ”deltid” som dem som svarer ja på et spørsmål om de arbeider heltid eller deltid i sitt hovedarbeidsforhold. I Norge har ikke AKU dette spørsmålet, jf. at kun arbeidstakere som samlet har en arbeidstid på mellom 32 og 36 timer får spørsmål om dette er en heltids- eller deltidsjobb. For Norge defineres deltid derfor som alle med avtalt arbeidstid på under 35 timer i hovedarbeidsforholdet.

Tabell 2 Arbeidstid etter tilknytning til arbeidsmarkedet og kjønn. AKU 2009 årsgjennomsnitt. Lønnstakere. Prosent.

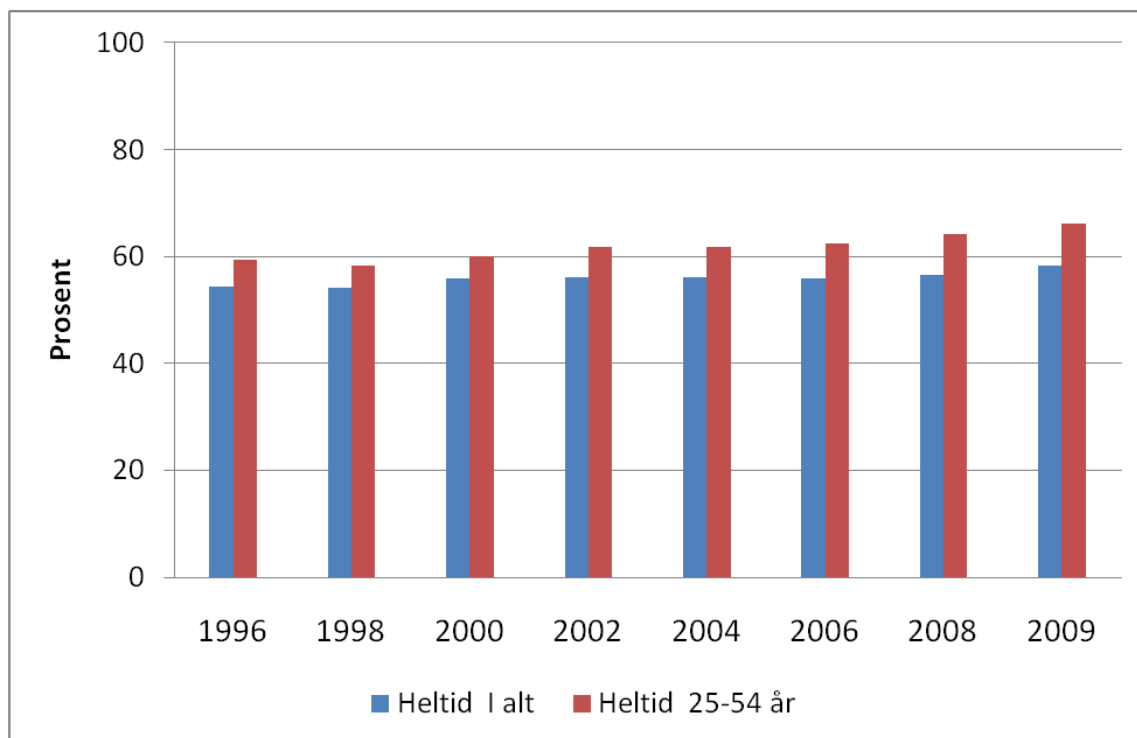
		Heltid	Lang deltid	Kort deltid	Total	N
Alle	Menn	87	5	8	100	6567
	Kvinner	59	23	18	100	6653
	Alle	73	14	13	100	13220
25–54 år	Menn	93	4	3	100	4380
	Kvinner	66	24	10	100	4456
	Alle	80	14	6	100	8836
Hovedsakelig yrkesaktive	Menn	94	4	2	100	6089
	Kvinner	67	24	9	100	5797
	Alle	81	14	5	100	11886

Selv om det ikke er vesentlige forskjeller i deltidsandel mellom 2008 og 2009 sett under ett (årsgjennomsnitt), har det likevel skjedd en utvikling fra 1. kvartal 2008 til 4. kvartal 2009 for kvinner. Andelen kvinner som arbeider heltid har økt med 1–2 prosentpoeng. Dette kan avspeile en mer langsiktig trend i arbeidsmarkedet, der deltidsandelen for kvinner avtar noe (se nedenfor). Samtidig kan dette også være en effekt av situasjonen på arbeidsmarkedet, for eksempel ved at bedriftene kutter ned på bruk av ekstrahjelpere, ferievikarer og små stillinger.

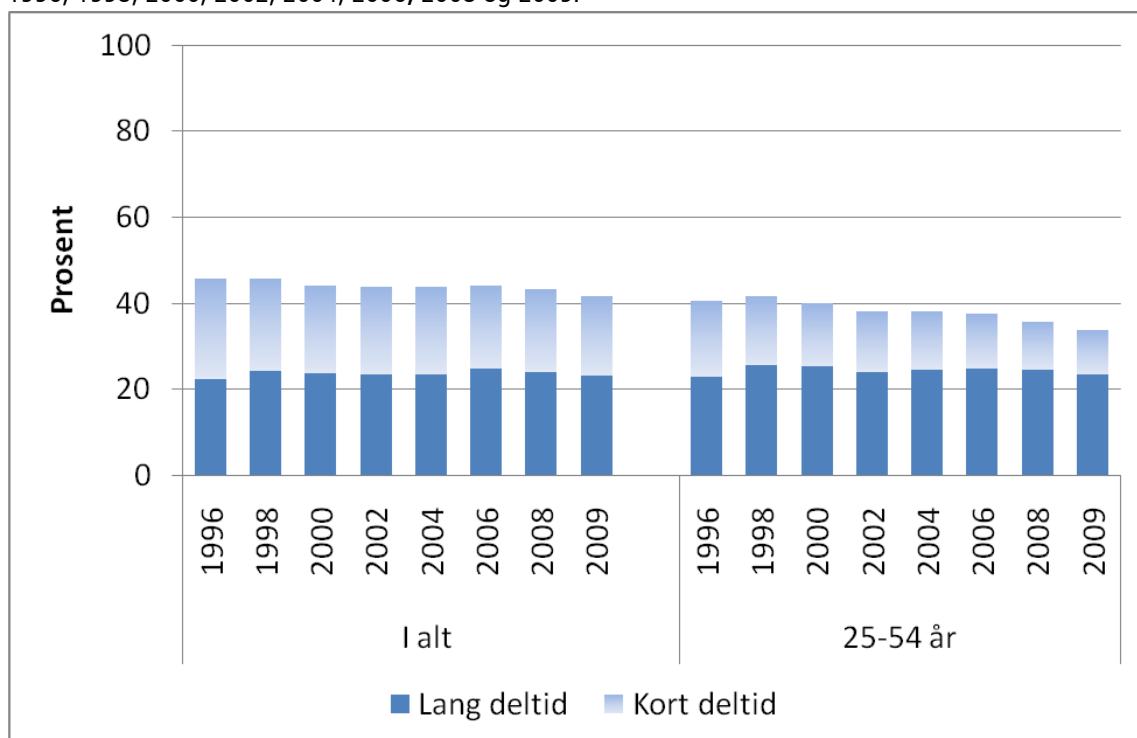
Ser vi på en lengre tidsperiode (fra 1998 til i dag), finner vi en utvikling i arbeidstidsmønsteret blant norske kvinner. De største endringene i arbeidstid har skjedd ved at færre kvinner arbeider kort deltid, og ved at flere kvinner arbeider heltid (figur 1 og figur 2). Tendensen til at kvinner har lengre ukentlig arbeidstid er sterkest hvis vi begrenser oss til aldersgruppen 25–54 år. Mens heltidsandelen har økt med 4 prosentpoeng for kvinner totalt, er økningen 8 prosentpoeng blant kvinner i alderen 25–54 år. Det er også her nedgangen i dem som arbeider kort deltid er størst. Kvinner som for alvor befinner seg i arbeidslivet (er ferdig med utdanning), har dermed gradvis økt sin ukentlige arbeidstid i de senere årene. Dette er ikke kun en endring fra deltid til heltid, men også en overgang fra kort deltid til lang deltid.

Norske menns arbeidstid har i hovedsak vært stabil over tid (vises ikke). Det er dog en liten økning i andelen menn som arbeider deltid, noe som blant annet kan forklares med at vi over tid finner flere som kombinerer studier eller annen hovedaktivitet med en ekstrajobb.

Figur 1 Andel heltidsansatte blant kvinnelige lønnstakere. Alle og aldersgruppen 25-54 år. AKU 1. kvartal 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008 og 2009.

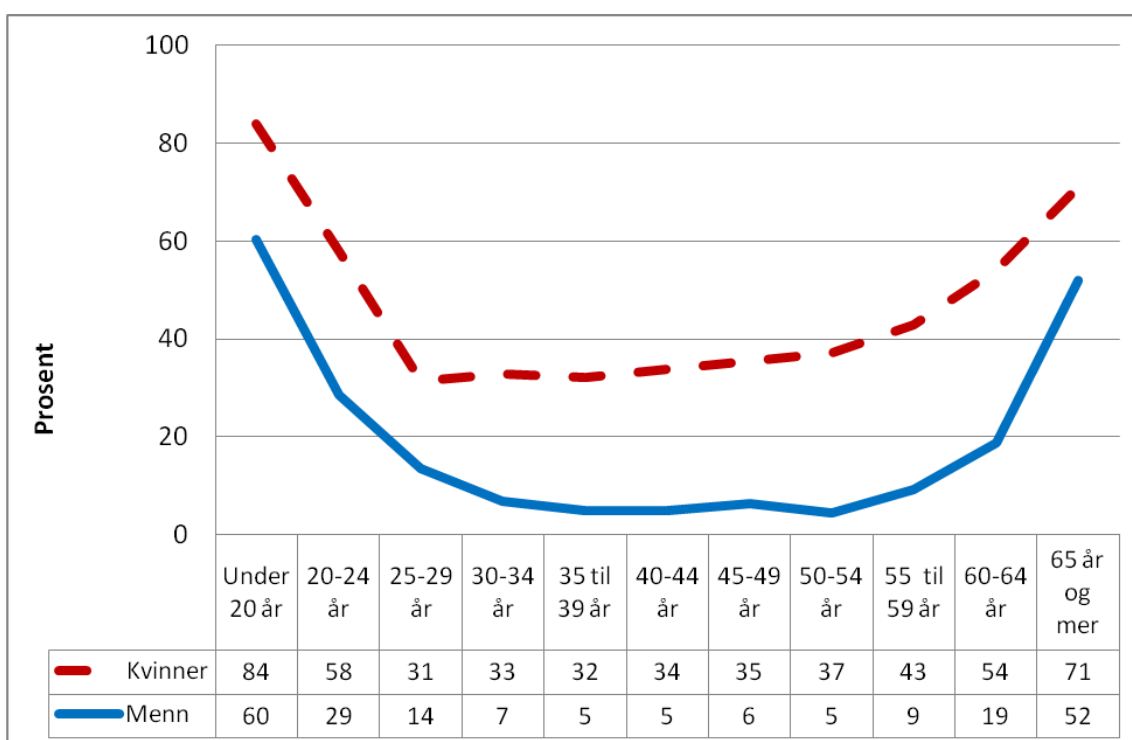
Figur 2 Andel deltidsansatte blant kvinnelige lønnstakere. Alle og aldersgruppen 25-54 år. AKU 1. kvartal 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008 og 2009.

Nærmere om arbeidstid etter kjønn, alder og utdanning

Kjønns- og aldersmønstrene i deltidandel illustreres også i figur 3, der vi ser på deltidandel (kort og lang deltid) for aldersintervaller på fem år. For begge kjønn er deltid særlig knyttet til ungdomsårene (under 25 år), og sannsynligheten for å arbeide deltid øker også fra 55 år og oppover. For alle aldersgrupper er imidlertid andelen kvinner som arbeider deltid langt høyere enn andelen menn. Forskjellen mellom kvinner og menn – målt ved antall prosentpoeng – er størst for aldersgruppene 50–64 år.

Figur 3 Andel lønntakere som arbeider deltid etter kjønn og alder. Årsgjennomsnitt 2009. Prosent.

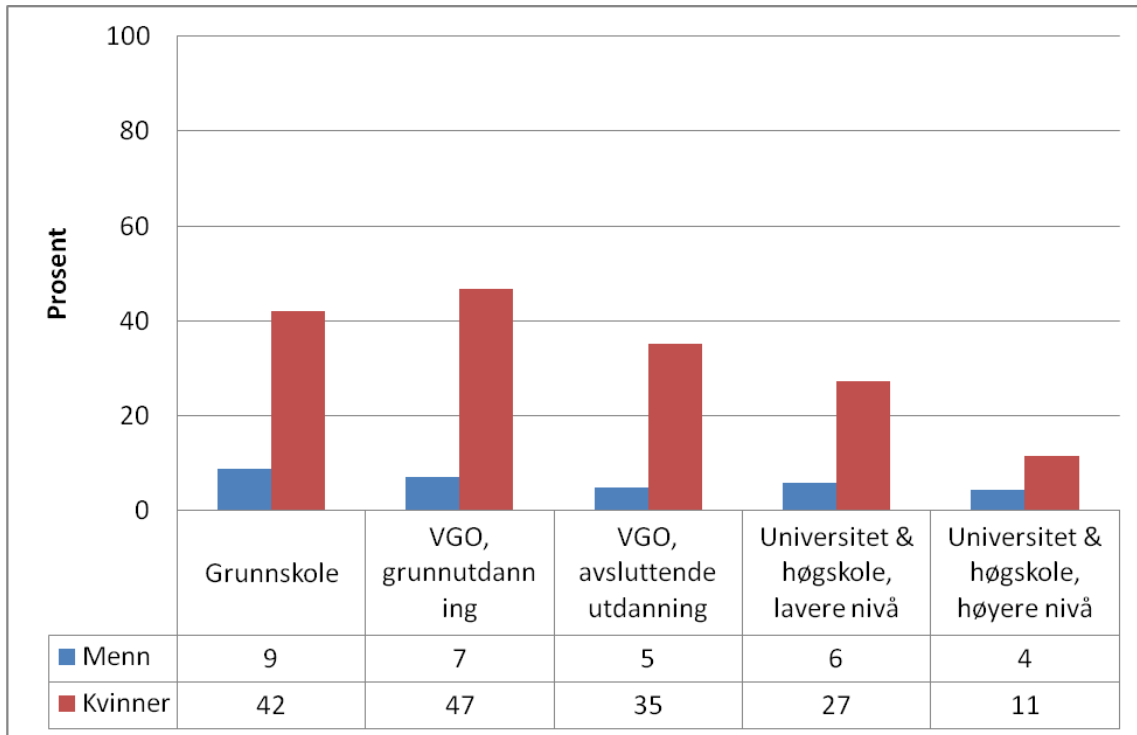

På samme måte kan man se på sammenhengen mellom utdanningens lengde og deltidandel for henholdsvis menn og kvinner (figur 4). Vi har her med bare de som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive (se tabell 1 for definisjon), siden det er hensiktsmessig å se bort fra dem som kombinerer utdanning/studier med deltidjobb.

For menn har utdanningens lengde en viss effekt på sannsynligheten for å arbeide deltid, men denne er liten sammenlignet med hva vi finner for kvinner. For kvinner avtar deltidandelen sterkt med utdanningens lengde. Mens forskjellene i deltidandel mellom de lavest og høyst utdannede mennene er 5 prosentpoeng, er de tilsvarende forskjellene for kvinner rundt 30 prosentpoeng (og enda større for dem som har utdanning på videregående skole, nivå 1). Sammenhengene mellom utdanningens lengde og deltidandel ville blitt noenlunde

de samme for kvinner om vi hadde avgrenset oss til aldersgruppen 25–54 år i stedet for å se på gruppen som defineres som hovedsakelig yrkesaktive.

Figur 4 Andel lønnstakere som arbeider deltid etter utdanningens lengde. Hovedsakelig yrkesaktive. Årsgjennomsnitt 2009. Prosent

3 Ønsker om annen arbeidstid

I forbindelse med omleggingen av AKU i 2006 ble spørsmålene om arbeidstid endret. Tidligere var det kun deltidsansatte som fikk spørsmål om de var fornøyd med sin nåværende arbeidstid eller om de ønsket lengre arbeidstid. I det nye spørreskjemaet blir alle sysselsatte spurt: *Ønsker du en annen avtalt/gjennomsnittlig arbeidstid enn xx timer pr. uke, under forutsetning av at inntekten endres tilsvarende?* Dermed fanger man også opp arbeidstakere som ønsker en kortere arbeidstid enn det de har i dag. Spørsmålet går kun til arbeidstakere som er intervjuet direkte, og etterfølges av et spørsmål om hvor mange timer man ønsker som avtalt/gjennomsnittlig arbeidstid.⁹ Hvis ønsket/foretrukket ukentlig arbeidstid er lengre enn avtalt ukentlig arbeidstid i hovedstillingen i dag, klassifiseres arbeidstakeren som å ønske lengre arbeidstid. Hvis ønsket/foretrukket arbeidstid er kortere enn avtalt ukentlig arbeidstid i hovedstillingen i dag, ønsker arbeidstakeren kortere arbeidstid. Hvis arbeidstakeren svarer nei på spørsmålet ovenfor, kodes arbeidstakeren som å være fornøyd med sin nåværende arbeidstid. Siden spørsmålet om man er fornøyd med nåværende arbeidstid stilles til alle, vil det også være en liten andel av de heltidsansatte som oppgir at de ønsker lengre arbeidstid enn 37,5/40 timer i uka.¹⁰

⁹ Svarene på dette spørsmålet er blant annet brukt i en artikkel i *Samfunnspeilet* i 2009 (Rønsen og Kitterød, ”Er kvinner fornøyd med arbeidstiden sin?”).

¹⁰ Vi har her ikke vurdert om ønsket er realistisk eller innenfor arbeidsmiljølovens eller tariffavtalenes bestemmelser om maksimal ukentlig gjennomsnittlig arbeidstid, dvs. at heltidsansatte arbeidstakere som for eksempel sier at de ønsker å arbeide 45 timer i uka kodes som å ønske lengre ukentlig arbeidstid i tabell 3.

Tabell 3 Andel lønnstakere som ønsker lengre ukentlig arbeidstid, arbeidstid som i dag og kortere ukentlig arbeidstid, under forutsetning av at inntekten endres tilsvarende ved en annen arbeidstid. AKU 2009.

	Lengre arbeidstid	Som i dag	Kortere arbeidstid	Total	N
Kvinner					
- I alt	10	87	4	100	5887
- Heltid	3	91	6	100	3447
- Lang deltid	20	79	1	100	1409
- Kort deltid	18	82	0	100	1031
- Deltidsansatte (i alt)	19	80	1	100	2440
Menn					
- I alt	7	90	3	100	5834
- Heltid	5	91	3	100	5137
- Lang deltid	19	81	0	100	291
- Kort deltid	14	85	1	100	406
- Deltidsansatte (i alt)	16	83	1	100	697
Begge kjønn					
- I alt	8	89	3	100	11721
- Heltid	5	91	4	100	8584
- Lang deltid	20	79	1	100	1700
- Kort deltid	17	83	0	100	1437
- Deltidsansatte (i alt)	18,5	81	1	100	3137

Fire av fem deltidsansatte oppgir at de ikke ønsker en annen arbeidstid enn den de har i dag. 16 prosent av deltidsansatte menn og 19 prosent av deltidsansatte kvinner oppgir at de ønsker *lengre* ukentlig arbeidstid (tabell 3). Andelen deltidsansatte som ønsker *kortere* ukentlig arbeidstid er svært lav, under 1 prosent av de deltidsansatte oppgir dette. Det er dermed kun minimale forskjeller mellom menn og kvinner i andelen som ønsker lengre ukentlig arbeidstid når vi tar utgangspunkt i de deltidsansatte. Vi ser også at arbeidstakere som arbeider kort deltid (under 20 timer i uka) litt oftere er fornøyd med sin ukentlige arbeidstid enn de som arbeider lang deltid (20 timer og mer). En sannsynlig forklaring er at det i førstnevnte gruppe er mange som kombinerer studier eller annen skolegang med en mindre ekstrajobb, og som tilpasser omfanget av denne etter studiesituasjonen.

Ni av ti heltidsansatte er fornøyd med sin nåværende arbeidstid, og det er ingen forskjeller mellom menn og kvinner i så måte. Man kan legge merke til at 5 prosent av heltidsansatte lønnsstakerne oppgir at de ønsker kortere ukentlig arbeidstid enn i dag (under forutsetning av at lønnen reduseres tilsvarende). Det er også noen heltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid. Sett under ett er det like mange heltidsansatte som ønsker *lengre* ukentlig arbeidstid sammenlignet med antallet som ønsker *kortere* ukentlig arbeidstid. Blant disse ønsker menn oftest lengre arbeidstid, mens kvinner ønsker kortere arbeidstid.

3.1 Deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid

Ufrivillig deltid har i lang tid stått på dagsordenen i norsk arbeidsliv. SSB definerer under-sysselsatte som ”Deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre arbeidstid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned”. Her ser vi kun på dem som oppgir at de ønsker lengre arbeidstid, uavhengig av om de har forsøkt å skaffe dette eller når de eventuelt kan starte med denne. Om lag 60 prosent av dem som ønsker lengre ukentlig arbeidstid har forsøkt å skaffe dette, mens 40 prosent sier nei på spørsmål om dette.

Lønnstakere som arbeider deltid er en sammensatt gruppe. En drøy tredel av norske deltidsansatte oppgir at de har en annen hovedaktivitet enn lønnet arbeid. Det store flertallet av disse er studenter/elever (70 prosent), men vi finner også pensjonister, uføretrygdede, hjemmearbeidende etc. som har en deltidsstilling på fast eller midlertidig basis.

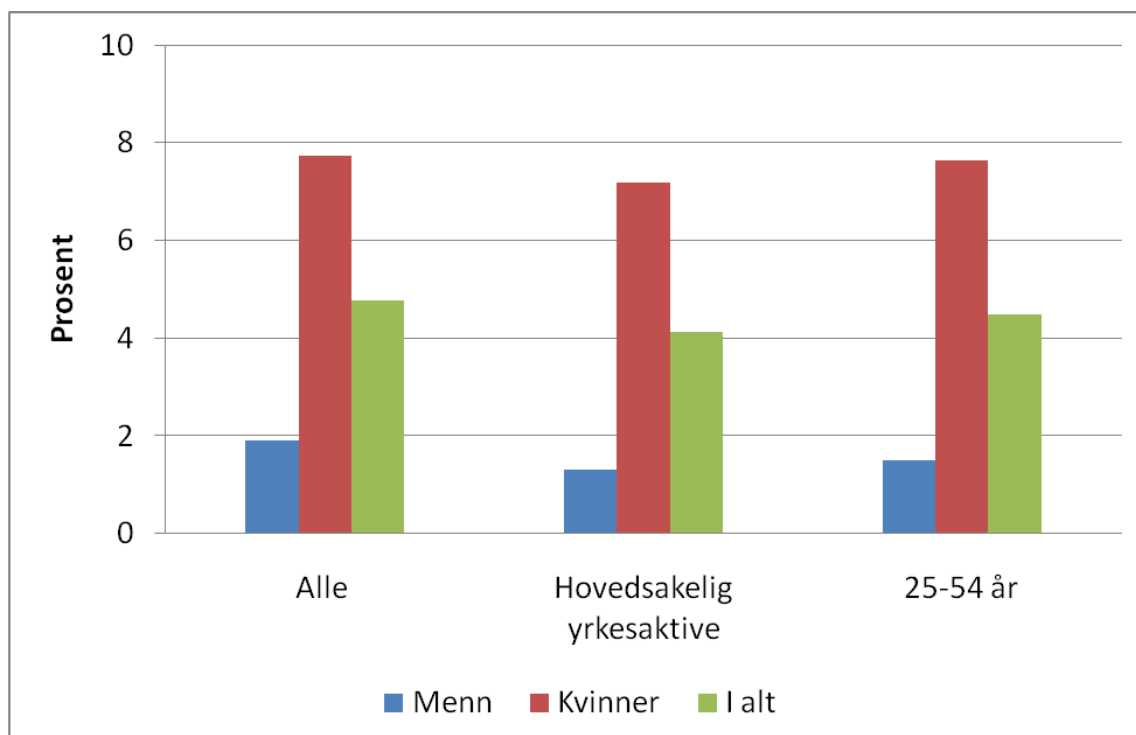
I tabell 4 viser vi andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid målt ved at de oppgir at de ønsker lengre ukentlig arbeidstid enn den de har i dag. Tabellen viser alle deltidsansatte under ett, aldersgruppen 25–54 år og de som oppgir at de regner seg som hovedsakelig yrkesaktive (se tabell 1 for definisjon). I alt oppgir hver femte deltidsansatt at han eller hun ønsker lengre ukentlig arbeidstid. Andelen er noe høyere når vi kun ser på dem som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive eller aldergruppen 25–54 år.

Tabell 4 Andel deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid. AKU årsgjennomsnitt 2008 og 2009. Lønns-
takere.

	Prosent			N		
	Alle	Hovedsakelig yrkesaktive	25–54 år	Alle	Hovedsakelig yrkesaktive	25–54 år
<i>2009</i>						
Kvinner	19	22	23	2440	1770	1394
Menn	16	22	23	697	334	255
I alt	19	22	23	3137	2104	1649
<i>2008</i>						
Kvinner	20	23	25	2419	1815	1421
Menn	21	31	28	686	312	215
I alt	21	24	25	3105	2127	1636

Når vi kun ser på deltidsansatte, er det ikke vesentlige skiller mellom menn og kvinner i andelen som ønsker lengre arbeidstid. Dette skjuler imidlertid en betydelig kjønnsforskjell, som springer ut av at kvinner er sterkt overrepresentert blant deltidsansatte i arbeidslivet. Rundt 80 prosent av deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid er kvinner. Dette betyr at det er langt flere kvinner enn menn som befinner seg i en situasjon der de tilbys en mindre stilling enn det de egentlig ønsker. I figur 5 viser vi andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid som andel av alle lønns- og lønntakere, fordelt på kvinner og menn. Mens dette utgjør under 2 prosent av alle sysselsatte menn (lønns- og lønntakere), er andelen fire ganger så høy (7–8 prosent) av alle kvinner.

Figur 5 Deltidsansatte lønnstakere som ønsker lengre arbeidstid som andel av alle lønnstakere, av lønnstakere som har arbeid som sin hovedaktivitet og av lønnstakere i alderen 25–54 år. Etter kjønn. Prosent. AKU 2009

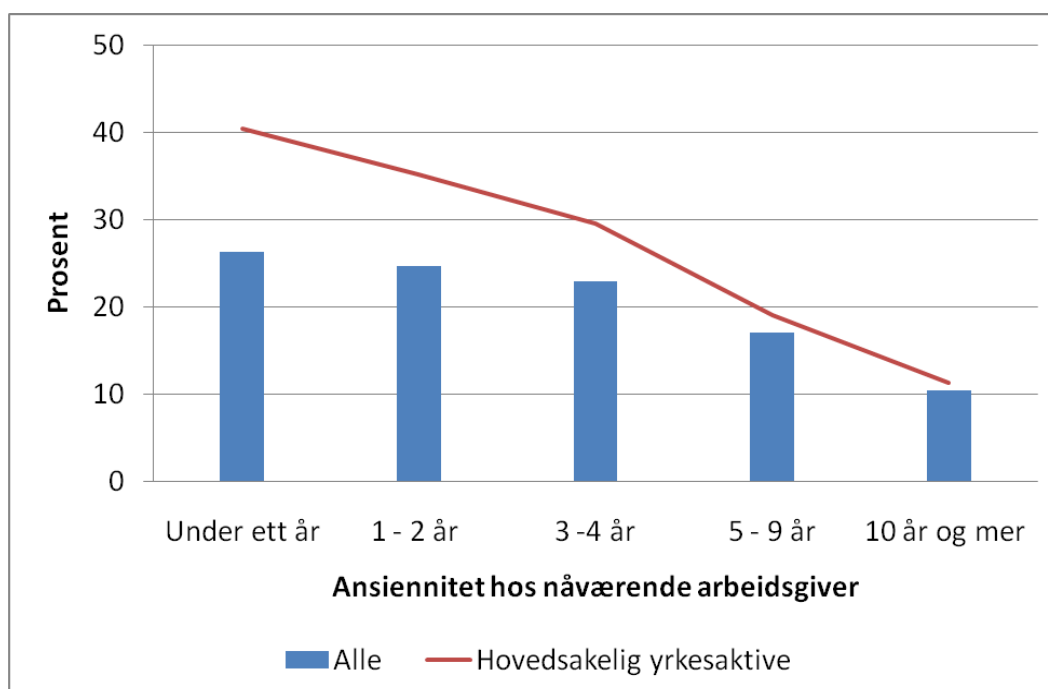
3.2 Nye og gamle på arbeidsplassen

Er det slik at det først og fremst er de som er nye på arbeidsplassen som arbeider deltid med ønske om lengre arbeidstid? En forklaring på et slikt mønster er at arbeidstakere etter hvert oppnår ønsket arbeidstid, for eksempel ved at de som har vært lengst på arbeidsplassen, tilbys større stillinger når slike finnes. Arbeidstakere som er misfornøyd med sin arbeidstid ser seg langt oftere enn andre om etter annet arbeid. Man kan derfor anta at en del av dem som ikke oppnår ønsket arbeidstid innen rimelig tid, vil søke seg til en annen stilling.

Figur 6 viser andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid etter ansiennitet hos nåværende arbeidsgiver, både totalt (søylene) og blant dem som har arbeid som sin hovedaktivitet (linjen, se tabell 1 for definisjon). Vi finner høyest andel arbeidstakere som har kortere arbeidstid enn ønsket blant dem som er nye på arbeidsplassen. Blant dem som har vært mindre enn ett år hos sin nåværende arbeidsgiver, sier en drøy firedel av alle deltidsansatte at de ønsker lengre arbeidstid enn det de har. Ser vi kun på dem som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive, sier hele 40 prosent at de ønsker lengre ukentlig arbeidstid. I gruppen med lang ansiennitet (ti år og mer hos nåværende arbeidsgiver) er andelen deltidsansatte

som ønsker lengre arbeidstid 10 prosent i begge grupper. En forklaring er at de som forblir på arbeidsplassen, er de som etter hvert får en arbeidstid nær det de ønsker, og at arbeidsgiver ser på ansiennitet når muligheten for lengre arbeidstid (større stillinger) skal fordeles.¹¹

Figur 6 Andel deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid, etter ansiennitet hos nåværende arbeidsgiver. Alle og de som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive. Gjennomsnitt for 2008 og 2009. Lønnstakere.

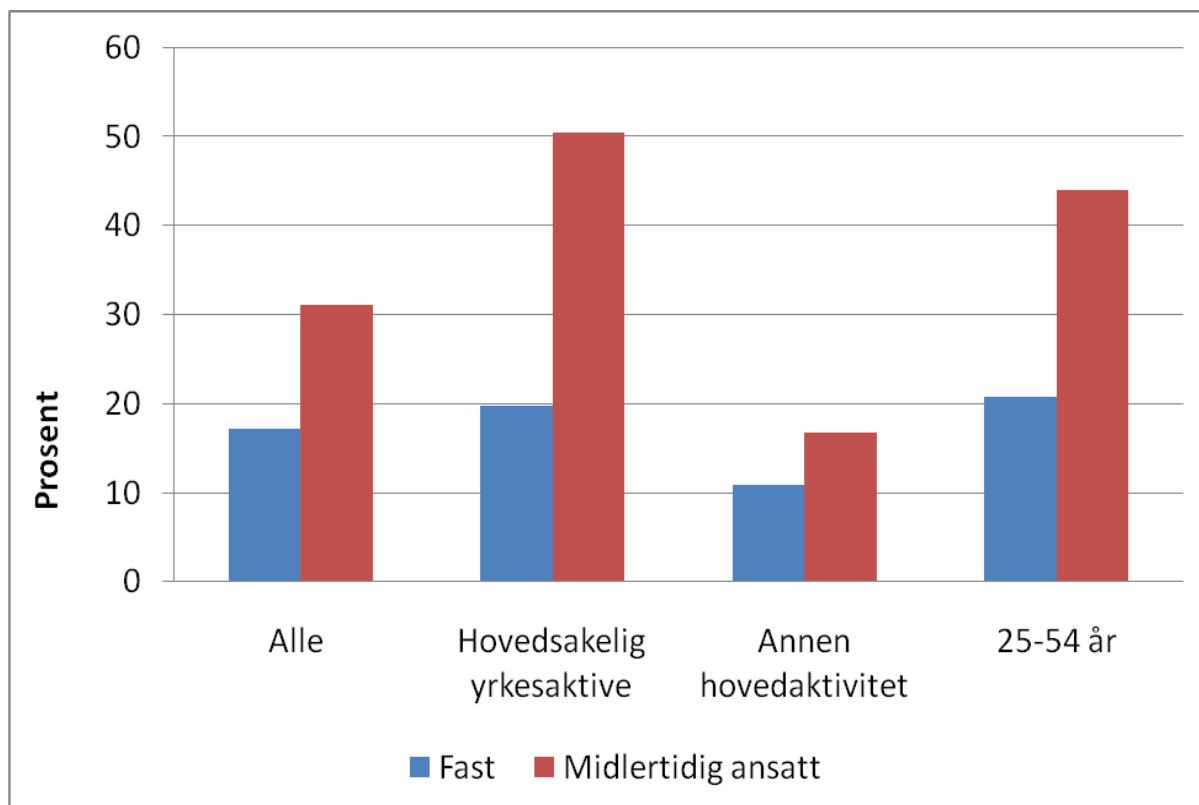

Deltidsansatte i midlertidig stilling har langt oftere kortere arbeidstid enn det de ønsker, sammenlignet med fast ansatte (figur 7). Dette gjelder særlig midlertidig ansatte som betrakter seg som hovedsakelig yrkesaktive eller som er i aldersgruppen 25–54 år. Siden midlertidig ansatte vanligvis er ganske nye på arbeidsplassen,¹² støtter dette inntrykket av at de som er nye på arbeidsplassen, oftere enn andre må ta til takke med en arbeidstid som er kortere enn ønsket.

¹¹ Undersøkelser basert på AKUs paneldata viser at det er betydelig arbeidstidsmobilitet i norsk arbeidsliv, i betydningen at arbeidstakere over en periode på et års tid øker eller reduserer sin arbeidstid, se for eksempel Nergaard, K., "Mobility in and out of part-time work" i *Labour Market Mobility in Nordic Welfare States*, Tema-Nord 2010:515. Uten å gå detaljert inn på datamaterialet basert på AKUs panel (de samme personene intervjues åtte ganger i løpet av to år), kan det nevnes at en 1/4 av deltidsansatte som opprinnelig ønsket lengre arbeidstid, arbeider heltid når de intervjues ett år senere, og at drøye 40 prosent har økt sin ukentlige arbeidstid med 5 timer eller mer. Dette omfatter kun de som fortsatt er i arbeid (gjennomsnitt for 2000–2006).

¹² Se for eksempel Nergaard, K. (2004), *Atypisk arbeid. Midlertidige ansettelser og deltidsarbeid i Norge*. Fafo-rapport 430. I 2009 hadde 64 prosent av de midlertidig ansatte under ett års ansiennitet, mens andelen var 67 prosent i 2008.

Figur 7 Andel deltidsansatte som ønsker lengre ukentlig arbeidstid. Etter type ansettelse. Gjennomsnitt 2008 og 2009. Lønnstakere

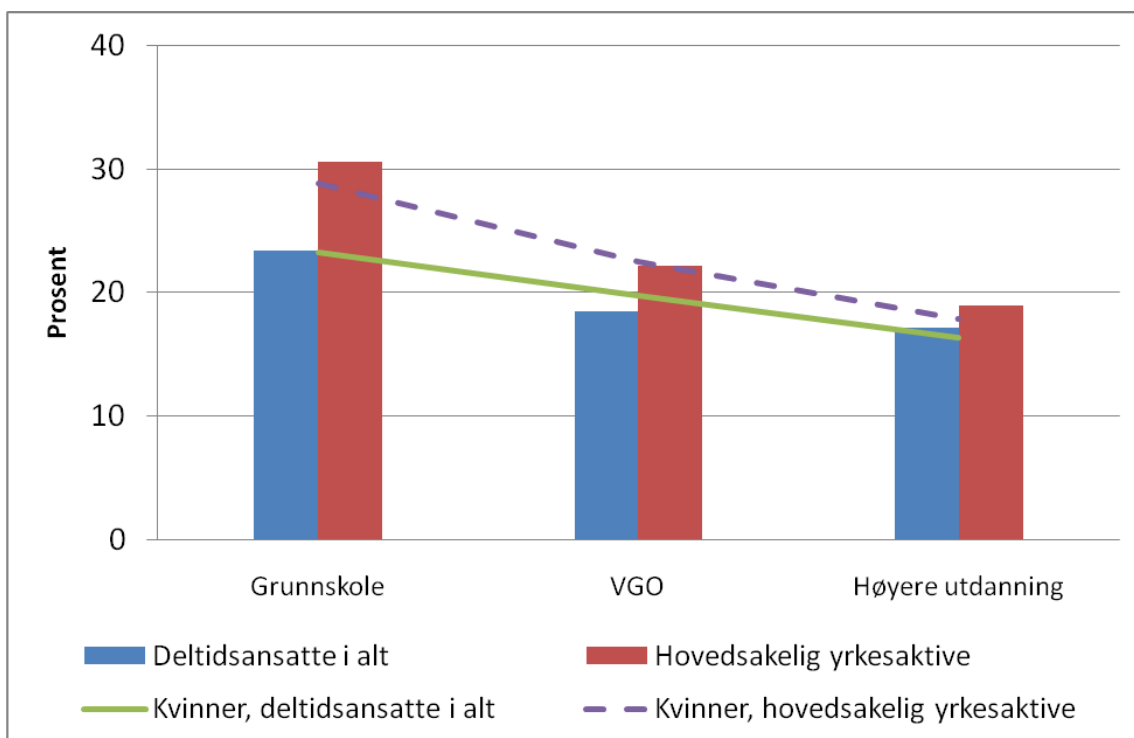

Gir lang utdanning økt mulighet for å oppnå den arbeidstid man ønsker?

Vi vet at utdanningens lengde både påvirker om en arbeidstaker arbeider deltid og om vedkommende har kortere arbeidstid enn ønsket (se for eksempel Kjeldstad og Nymoen 2004, Kjeldstad 2006 og Rønsen og Kitterød 2009).

I figur 8 ser vi at jo lengre utdanningen er, jo lavere er sannsynligheten for at en deltidsansatt arbeidstaker har kortere arbeidstid enn ønsket. Denne effekten er sterkest når vi kun ser på dem som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive, og for eksempel ser bort fra studenter med ekstrajobb. Mens 30 prosent av deltidsansatte med grunnskole oppgir at de ønsker lengre arbeidstid, er andelen knappe 20 prosent blant dem som har utdanning på høyskole- og universitetsnivå. Mønsteret er det samme om vi kun ser på kvinner (linjene i figur 8).

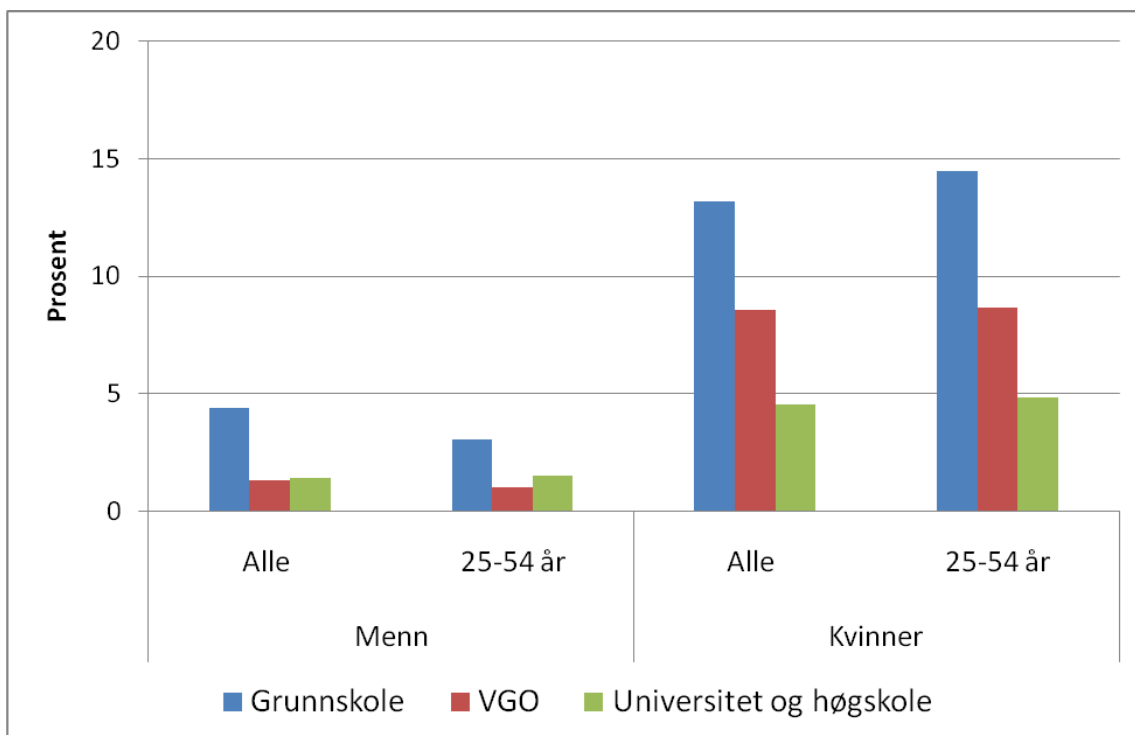
Figur 8 Deltidsansatte (alle og hovedsakelig yrkesaktive) som ønsker lengre arbeidstid, etter utdanningens lengde. Som prosent av deltidsansatte lønnstakere. Gjennomsnitt 2008 og 2009.

Vi har tidligere sett at det er liten forskjell i ønsket om lengre arbeidstid blant alle kvinner og menn i deltid (tabell 4). Kjønnsforskjellene kommer klarere fram når vi beregner andel deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid som prosent av alle lønnstakere. Der denne andelen er høy, vil ”ufrivillig deltid” utgjøre en vesentlig del av arbeidsstyrken innen gjeldende bransje, yrke eller utdanningskategori.

For kvinner er det klare forskjeller ut fra utdanningens lengde når det gjelder hvor mange av alle lønnstakere som ender i gruppen ”deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid”. I aldersgruppene 25–54 år ender 15 prosent av alle kvinnelige lønnstakere med kortere utdanning i denne kategorien, mot 5 prosent av kvinner med lengre utdanning (figur 9). For menn er det også gruppen med kortest utdanning som oftest ønsker lengre ukentlig arbeidstid. Andelen menn i denne typen jobber er imidlertid lav også for dem med kort utdanning, og det er ikke noen forskjeller mellom menn med utdanning på videregående nivå og utdanning på universitets- og høyskolenivå. Utdanningens lengde har dermed ulik effekt for menn og kvinner.

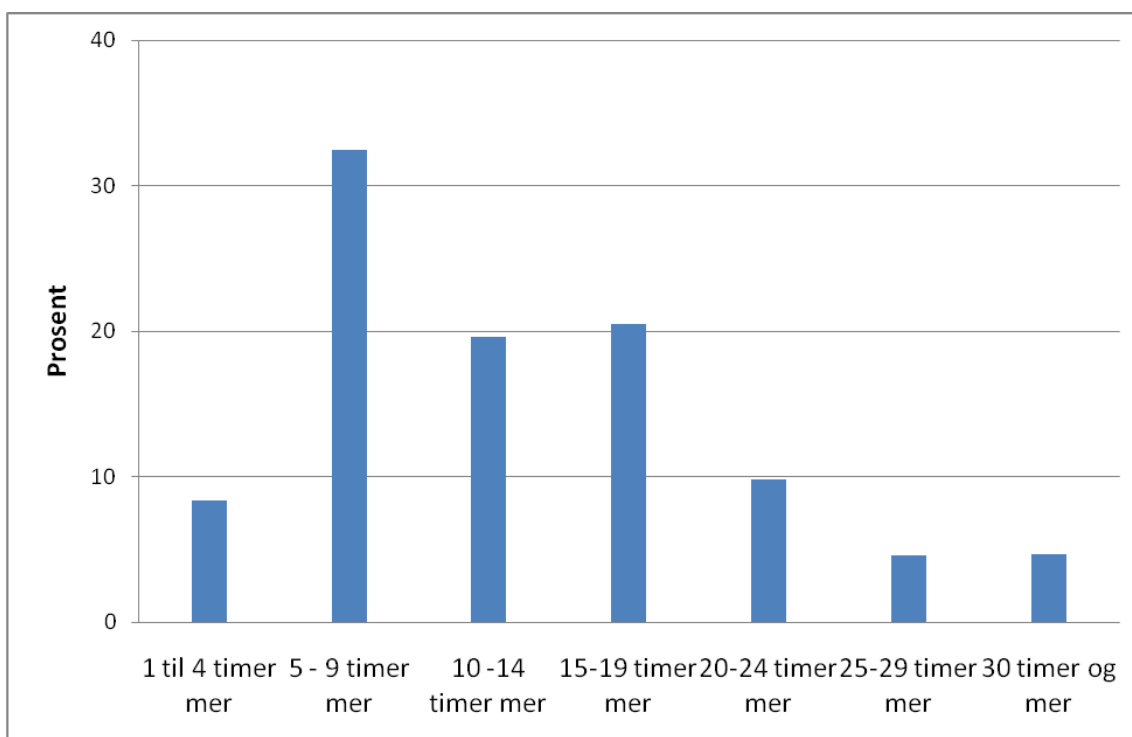
Figur 9 Deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid som andel av alle lønnstakere. Alle og lønnstakere i aldersgruppen 25–54 år. Etter utdanningens lengde og kjønn. 2009. Prosent

Hvor mange timer for lite?

Vi har også sett på hvor mange timer mer i uka deltidsansatte som mener de har for kort arbeidstid, ønsker å arbeide. Rundt 40 prosent av dem som er misfornøyd med sin nåværende arbeidstid ønsker 1–9 timer mer enn det de har i dag, og like mange sier at de ønsker en økning på mellom 10 og 19 timer (figur 10).¹³ Mønsteret ville i hovedsak vært det samme om vi kun hadde sett på kvinner eller arbeidstakere i alderen 25–54 år (vises ikke her).

Figur 10 Antall timer arbeidstiden må øke med for at deltidsansatte skal oppnå ønsket ukentlig arbeidstid. Deltidsansatte lønnstakere som ønsker lengre ukentlig arbeidstid. Gjennomsnitt for 2008 og 2009.

¹³ Noen få oppgir en avtalt ukentlig arbeidstid som overstiger 40 timer i uka. Vi har imidlertid satt maksimal arbeidstid (ønsket) til 40 timer i uka.

Vi kan også se på om den ønskede arbeidstiden – angitt av dem som ikke er tilfreds med sin nåværende arbeidstid – er heltid, lang deltid (20 timer og mer) eller kort deltid (1–19 timer). To tredeler av de deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid – kvinner så vel som totalt – oppgir at de ønsker en heltidsstilling (tabell 5). Blant dem som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive, er andelen tre firedeler, det vil si at et betydelig flertall ønsker en heltidsstilling.

Tabell 5 Foretrukket arbeidstid for deltidsansatte lønnstakere som ønsker lengre arbeidstid. AKU 2008 og 2009. Prosent.

	Alle		25–54 år		Hovedsakelig yrkesaktive	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
<i>Total</i>						
Kort deltid	13	10	4	5	3	2
Lang deltid	26	23	28	24	26	22
Heltid (34 timer og mer)	61	67	68	71	70	76
Total	100	100	100	100	100	100
N	656	596	415	386	518	472
<i>Kvinner</i>						
Kort deltid	11	8	4	5	3	2
Lang deltid	29	25	30	27	31	24
Heltid (34 timer og mer)	60	67	66	69	66	74
Total	100	100	100	100	100	100
N	514	480	359	328	425	401

4 Yrke, arbeidstidsordninger og arbeidstids- ønsker

Vi vet at en del kvinnedominerte yrker kjennetegnes av høy deltidsandel, og også av ufrivillig deltid eller at deltidsansatte ønsker en lengre arbeidstid enn det de har. Samtidig vil det være forskjeller også mellom kvinnedominerte yrker. Vi har her tatt ut en del store kvinnedominerte yrker for å se på hvilken variasjon vi finner innad i disse. Tabell 6 viser at andelen arbeidstakere som arbeider heltid er rundt 30 prosent i yrker som omsorgsarbeider, butikkarbeider m.v., mens andelen heltidsansatte er betydelig høyere blant sykepleiere og blant pedagogisk personale innen barnehager og grunnskole. Mens kun hver tredje hjelpepleier arbeider heltid (og andelen er enda lavere blant omsorgsarbeidere), gjelder dette 55 prosent av sykepleierne og drøye to tredeler blant lærere og førskolelærere.

Tabell 6 Avtalt arbeidstid etter yrke (kvinner og menn). Utvalgte kvinnedominerte yrker (Standard for yrkesklassifisering, STYRK). Lønnstakere 2009. Prosent

	Heltid	Lang deltid	Kort deltid	Total	N
Hjelpepleier (5132)	33	41	26	100	478
Omsorgsarbeider/assistent (5139, 5133)	29	26	45	100	306
Butikkmedarbeider (5221)	28	31	41	100	711
Renholder (9132, 9131)	35	30	34	100	283
Kantine, serveringsyrker mm (9133, 5123)	32	23	45	100	151
Sykepleier (2230, 3231)	55	35	10	100	473
Førskolelærer/grunnskolelærer (3310, 3320)	69	25	6	100	453
Andre yrker	71	17	11	100	3798
I alt	59	23	18	100	6653

Er det så forskjeller mellom menn og kvinner i samme yrke i betydningen at menn arbeider heltid og kvinner deltid? Her må vi slå sammen yrker til noe større kategorier, fordi det ellers blir for få menn til at det er forsvarlig å presentere tall. Selv innen samme yrke er det betydelige forskjeller mellom menn og kvinner i andel arbeidstakere som arbeider heltid (tabell 7). Ser vi kun på dem som klassifiseres om hovedsakelig yrkesaktive, finner vi at rundt 20 prosent av mennene innen helseyrkene og i butikkyrkene arbeider deltid. Blant

kvinner gjelder det samme drøye halvparten av lønnstakerne. Forskjellene mellom kvinner og menn er betydelig lavere blant lærere og førskolelærere og i øvrige yrker.

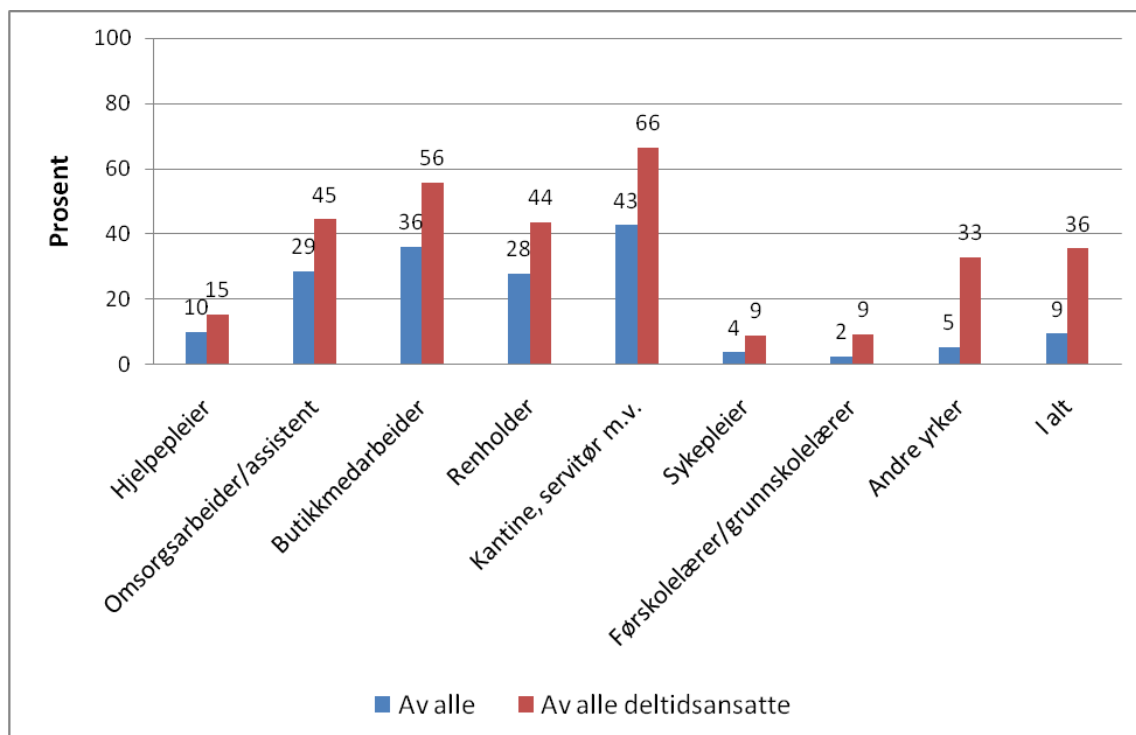
Tabell 7 Andel lønnstakere som arbeider deltid fordelt på menn og kvinner. Alle og hovedsakelig yrkesaktive. AKU 2009.

	Menn	Kvinner	Differanse
Alle			
- Helseyrker (sykepleier, hjelpepleier, omsorgsarbeider)	31	59	29
- Butikkmedarbeider	51	72	21
- Lærer/førskolelærer	17	32	15
- Annet	10	34	24
I alt	13	43	30
Hovedsakelig yrkesaktive			
- Helseyrker (sykepleier, hjelpepleier, omsorgsarbeider)	19	53	34
- Butikkmedarbeider	18	57	39
- Lærer/førskolelærer	11	31	20
- Annet	5	26	21
I alt	6	34	28

Det er også forskjeller mellom yrkene i hvor mange som har yrket som en ekstrajobb ved siden av annen aktivitet, jamfør at de oppgir at de hovedsakelig betrakter seg som studenter etc. En høy andel arbeidstakere med annen hovedtilknytning innebærer også at yrket vil preges av høy turnover, noe som vil påvirke arbeidsorganiseringen på ulike måter.

I figur 11 ser vi på hvor stor andel av de ansatte som svarer at de har en annen hovedtilknytning. Dette er målt både som andel av alle lønnstakere i yrket og som andel av de deltidsansatte. Blant butikkmedarbeidere og servitører/kantinemedarbeidere utgjør studenter/elever med mer en betydelig andel av alle lønnstakere (36 og 43 prosent av samtlige). Andelen med annen hovedaktivitet er også høy blant omsorgsarbeidere og renholdere (knappe 30 prosent av alle lønnstakere i disse yrkene er deltidsansatte med ekstrajobb).

Figur 11 Deltidsansatte med annen hovedtilknytning som andel av alle lønnstakere og som andel av alle deltidsansatte. Etter yrke. AKU 2009.

4.1 Yrke og ønsker om lengre ukentlig arbeidstid

Finner vi forskjeller mellom yrkene i hvor mange som ønsker en annen arbeidstid enn det de har i dag? I alt ønsker 8 prosent av alle lønnstakere – og 10 prosent av de kvinnelige lønnstakerne – en lengre ukentlig arbeidstid (inkludert heltidsansatte som oppgir at de ønsker å jobbe mer enn de gjør i sin ordinære stilling). Vi ser også at de yrkene vi har plukket ut som typiske deltidsyrker peker seg ut ved at andelen som ønsker lengre ukentlig arbeidstid er betydelig høyere (tabell 8). Dette gjelder blant annet hjelpepleiere (18 prosent av alle i yrket), ansatte i yrker innen kantine og serveringsvirksomhet (19 prosent), omsorgsarbeidere og assistenter (17 prosent) og renholdere (17 prosent).

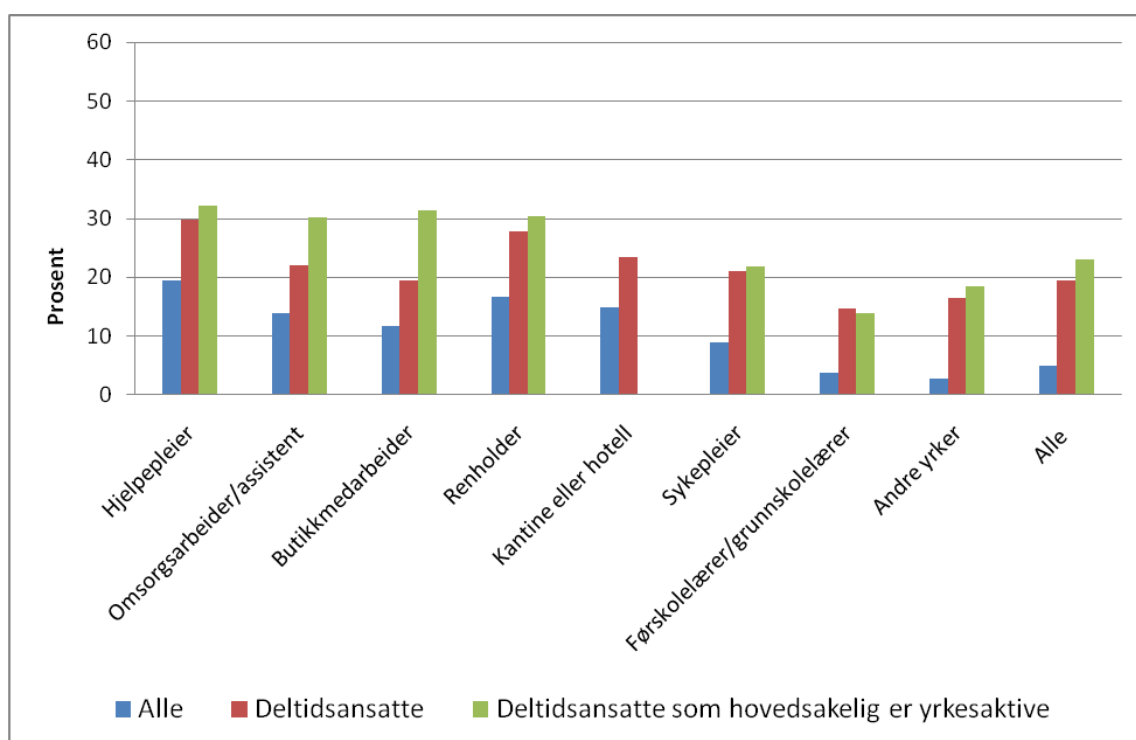
Tabell 8 Andel lønnstakere som er fornøyd med sin nåværende arbeidstid eller som ønsker lengre eller kortere ukentlig arbeidstid. Etter yrke. Alle og kvinner. AKU 2009. Prosent.

	Lengre arbeidstid	Fornøyd	Kortere arbeidstid	Total	N
<i>Begge kjønn</i>					
I alt	8	89	3	100	11741
Hjelpepleier	18	81	2	100	459
Omsorgsarbeider/assistent	17	81	1	100	333
Butikkmedarbeider	14	84	2	100	855
Renholder	17	82	1	100	262
Kantine, servitør m.v.	19	80	1	100	157
Sykepleier	12	82	6	100	473
Førskolelærer/grunnskolelærer	7	90	3	100	533
Andre yrker	6	90	3	100	8669
<i>Kvinner</i>					
I alt	10	87	4	100	5904
Hjelpepleier	18	80	1	100	423
Omsorgsarbeider/assistent	18	80	1	100	267
Butikkmedarbeider	14	84	2	100	587
Renholder	15	84	1	100	233
Kantine, servitør m.v.	21	78	1	100	130
Sykepleier	12	82	6	100	430
Førskolelærer/grunnskolelærer	7	89	4	100	409
Andre yrker	6	89	4	100	3425

For ytterligere å illustrere forskjellene mellom yrkene, ser vi på andelen deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid som andel av alle lønnstakere, som andel av alle deltidsansatte og som andel av deltidsansatte som regner arbeid som sin hovedaktivitet (figur 12). Blant ”våre” yrkesgrupper er andelen som ønsker lengre arbeidstid høyest blant hjelpepleiere, der hver femte lønnstaker totalt er en deltidsansatt som ønsker lengre arbeidstid. Blant sykepleiere gjelder dette én av ti, mens ufrivillig deltid i liten grad er et fenomen blant lærere/førskolelærere.

På samme måte kan vi se at det også er forskjeller mellom yrkene når vi kun ser på hvor stor andel av de deltidsansatte som ønsker lengre ukentlig arbeidstid. Blant deltidsansatte som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive, finner vi at 30–35 prosent av lønnstakerne innen yrker som hjelpepleier, omsorgsarbeider, renholder oppgir at de ønsker lengre arbeidstid. Blant sykepleiere er andelen drøye 20 prosent, om lag som gjennomsnittet for alle deltidsansatte uansett yrke.

Figur 12 Deltidsansatte lønnstakere som ønsker lengre arbeidstid, som prosent av alle innen yrket, av alle deltidsansatte i yrket og av deltidsansatte som betrakter seg som hovedsakelig yrkesaktive. Gjennomsnitt for AKU 2008 og 2009.

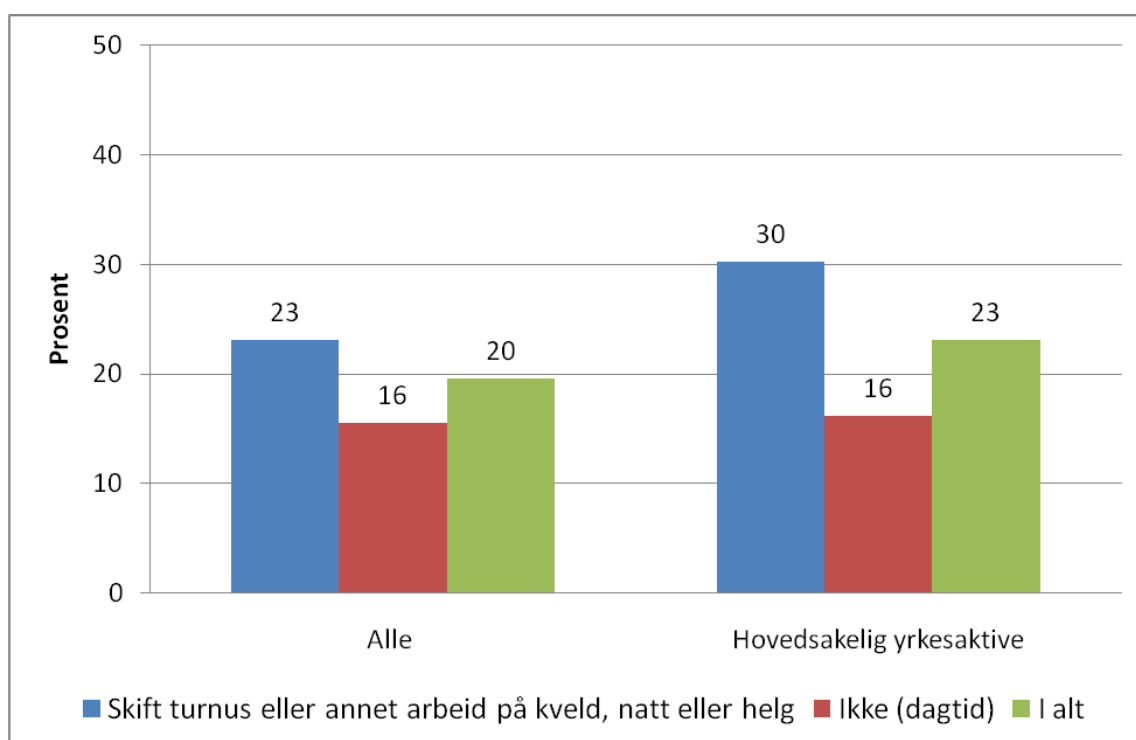
4.2 Skift/turnus og ønsker om lengre ukentlig arbeidstid

Vi vet fra andre studier at turnusarbeid og måten dette organiseres på i en del tilfeller medfører at arbeidstakere tilbys små stillingsbrøker. I AKU spørres det om arbeidstakeren arbeider skift/turnus, og det spørres i tillegg om arbeidstakeren arbeider kveld, natt, lørdag eller søndag. Med utgangspunkt i dette har vi konstruert en variabel der vi deler arbeidstakerne i de som *enten* arbeider skift/turnus *eller* oppgir at de arbeider regelmessig på helg, kveld eller natt uten at dette regnes som skift/turnus. De øvrige er lønnstakere som verken

arbeider skift/turnus eller regelmessig på helg, kveld eller natt. En del av disse vil likevel ha noe arbeid lagt utenom ordinær dagtid.

Vi undersøker om det å ønske seg lengre ukentlig arbeidstid i særlig grad er knyttet til arbeidstidsordninger som skift, turnus eller andre ordninger som innebærer arbeid på kveld, natt eller helg. Figur 13 viser at deltidsansatte i skift, turnus m.v. oftere enn andre deltidsansatte oppgir at de er i et arbeidsforhold der de har kortere arbeidstid enn ønsket. Forskjellen er særlig markant blant dem som betrakter seg som hovedsakelig yrkesaktive. Her oppgir 30 prosent at de ønsker lengre ukentlig arbeidstid, sammenlignet med 16 prosent av deltidsansatte uten denne typen arbeidstidsordninger.

Figur 13 Andel deltidsansatte lønnskategorier som ønsker lengre ukentlig arbeidstid etter arbeidstidens plassering (skift/turnus eller har regelmessig arbeidstid på kveld, natt eller helg vs. øvrige). Gjennomsnitt for AKU 2008 og 2009.

5 Hvorfor deltid?

I AKU er det inkludert et spørsmål til arbeidstakeren om den viktigste årsaken til at han eller hun jobber deltid. Svaralternativene omfatter ulike alternativer, inkludert det at han eller hun ikke får heltidsstilling hos sin nåværende arbeidsgiver. I tabell 9 viser vi svarfordelingen samlet for menn og kvinner. Menn oppgir langt oftere enn kvinner at den viktigste årsaken til at de arbeider deltid er skolegang/studier. Nesten ingen menn (1 prosent) sier at den viktigste årsaken er omsorg for egne barn og/eller andre pleietrengende. Blant kvinnene oppgir 16 prosent at de arbeider deltid på grunn av omsorgsoppgaver. Det er litt flere kvinner (17 prosent) enn menn (13 prosent) som sier at de arbeider deltid fordi de ikke kunne få heltidsarbeid.

Ser vi kun på deltidsansatte som oppgir at de regner yrkesarbeid som sin hovedaktivitet (hovedsakelig yrkesaktive, se tabell 1 for definisjoner), finner vi et noe annet mønster. I overkant av 20 prosent av både deltidsansatte menn og kvinner begrunner deltidarbeid med at de ikke fikk heltidsarbeid. Blant kvinnene oppgir om lag like mange omsorg for egne barn/andre pleietrengende (21 prosent), mens dette kun gjelder 4 prosent av mennene i deltidsstilling. Et lite mindretall – 6 prosent av kvinnene og 3 prosent av mennene – oppgir at arbeidet er for krevende/belastende til at de vil arbeide heltid. En betydelig andel – ikke minst blant mennene – oppgir også egen helse som den viktigste årsaken til at de arbeider deltid. Dette gjelder 27 prosent av mennene, og 17 prosent av alle hovedsakelig yrkesaktive som arbeider deltid. Det er også en god del som velger svaralternativ som andre personlige eller familiemessige årsaker, eller andre grunner. Undersøkelsen sier ikke noe om hva respondenten legger i disse svaralternativene.

Tabell 9 Viktigste årsak til at du arbeider deltid etter kjønn. Alle deltidsansatte lønnstakere og de som oppgir at yrkesarbeid er deres hovedaktivitet. AKU 2009. Prosent.

	Alle			Hovedsakelig yrkesaktive		
	Menn	Kvinner	Samlet	Menn	Kvinner	Samlet
Skolegang/studier	40	21	25	6	3	3
Egen sykdom, uførhet	19	15	16	27	16	17
Omsorg for egne barn	1	13	10	3	17	15
Omsorg for andre pleietrengende (voksne slektninger)	0	0	0	0	0	0
Omsorg både for egne barn og andre pleietrengende	0	3	2	1	4	3
Andre personlige eller familiemessige grunner	5	13	12	9	17	16
Kunne ikke få heltidsarbeid	13	17	16	21	22	22
Arbeidet er for krevende/belastende	2	4	4	3	6	5
Andre grunner	19	14	15	30	16	18
I alt	100	100	100	100	100	100
N	661	2319	2980	295	1649	1944

Det er rimelig å anta at de som oppgir at de ønsker lengre arbeidstid, også oppgir manglende tilbud om heltidsstilling som en viktig årsak til at de arbeider deltid, mens deltidsansatte som er fornøyd med sin arbeidstid, begrunner deltid ut fra andre årsaker. Dette stemmer. Ser vi kun på dem som betrakter yrkesarbeid som sin hovedaktivitet, sier to av tre blant dem som ønsker lengre ukentlig arbeidstid, at den viktigste årsaken til at de arbeider deltid er at de ikke kunne få heltid (tabell 10). Blant dem som er fornøyd med sin nåværende arbeidstid, vises det i hovedsak til andre begrunnelser for valget av å arbeide deltid, inkludert egen helse og omsorg for barn.

Tabell 10 Viktigste begrunnelse for å jobbe deltid, etter om arbeidstakeren ønsker lengre arbeidstid eller er fornøyd med sin nåværende arbeidstid. Alle lønnstakere og lønnstakere som oppgir at yrkesarbeid er deres hovedaktivitet. Gjennomsnitt AKU 2008 og 2009. Prosent

	Alle		Hovedsakelig yrkesaktive	
	Ønsker lengre arbeidstid	Fornøyd	Ønsker lengre arbeidstid	Fornøyd
Skolegang/studier	14	29	2	3
Egen sykdom, uførhet	5	17	5	20
Omsorg for egne barn	7	11	8	18
Omsorg for andre pleietrengende (voksne slektninger)	0	0	0	0
Omsorg både for egne barn og andre pleietrengende	2	3	2	4
Andre personlige eller familiemessige grunner	3	14	4	20
Kunne ikke få heltidsarbeid	57	6	67	8
Arbeidet er for krevende/belastende	1	4	1	7
Andre grunner	10	15	12	20
Total	100	100	100	100
N (snitt 2008 og 2009)	582	2358	455	1487

6 Søkeatferd – hvordan skaffe lengre arbeidstid?

Det siste temaet vi skal se på er om og hvordan deltidsansatte som ønsker lengre arbeidstid har gått fram for å få en arbeidstid som er i samsvar med ønskene. I AKU spørres det om ”Hvordan kunne du tenke deg å få lengre arbeidstid?”, der svaralternativene er ved å arbeide mer i nåværende jobb, ved å skifte jobb eller ved en ekstrajobb. Flertallet av dem som ønsker lengre arbeidstid ønsker å fortsette i sin nåværende jobb (tabell 11). Blant gruppen som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive sier sju av ti at de ønsker å oppnå lengre arbeidstid ved å øke arbeidstiden der de er i dag. De som har jobbet lenge hos sin nåværende arbeidsgiver oppgir oftest at de ønsker å arbeide mer i nåværende jobb (tre av fire foretrekker dette), mens de med kortest ansiennitet er mest åpne for å skifte arbeidsgiver (vises ikke her).

Tabell 11 ”Hvordan kunne du tenke deg å få lengre arbeidstid?” Deltidsansatte, alle og hovedsakelig yrkesaktive lønnstakere. AKU 2009. Prosent.

	Deltid/yrkesaktiv	Deltid/annen hovedaktivitet	I alt
Ved å arbeide mer i nåværende jobb	69	62	67
Ved å skifte jobb	15	28	18
Ved en ekstrajobb	16	11	15
Total	100	100	100
N	446	119	565

Har så deltidsansatte forsøkt å få mer arbeid? Om lag 60 prosent av dem som ønsker lengre arbeidstid oppgir at de har forsøkt å få mer arbeid. Blant dem som regner seg som hovedsakelig yrkesaktive er andelen noe høyere (to av tre). Det langt vanligste er å kontakte nåværende arbeidsgiver/forsøke å få mer arbeid på nåværende arbeidsplass. Kun 15 prosent av de aktive søkerne, det vil si de som oppgir at de har forsøkt å få lengre arbeidstid, sier at de ikke har gjort noe konkret de siste fire ukene. Gruppen er for liten til at det er hensiktsmessig å bryte ned etter kjennetegn ved dem som ønsker mer arbeid.

Vedlegg

Inndeling etter yrke

Selv i ganske store yrkeskategorier gir antall intervjuer (N) begrensninger for mer detaljerte analyser. Tabell 12 viser hvor mange personer som befinner seg i årgangsfilene innen hver yrkeskategori, inkludert hvor mange som arbeider deltid. Ut fra dette velger vi å slå sammen omsorgsarbeidere (5139) og assistenter (5133). Vi ser at det også er få personer i yrker knyttet til servering og kantinearbeid, særlig når vi ser bort fra dem som har en annen hovedaktivitet enn lønnet arbeid (siste to kolonner i tabell 12). Vi har derfor tatt bort den siste kategorien for servering og kantinearbeid i figur 12. Det er få menn i pleie- og omsorgsyrkene. Vi har derfor slått sammen til bredere kategorier i tabell 7, der vi ser på yrke og arbeidstid etter kjønn.

Tabell 12 Antall intervjuer innen ulike yrkesgrupper (STYRK). AKU 2008 og 2009.

Yrke	STYRK	Alle		Deltid		Hovedsakelig yrkesaktive	
		2008	2009	2008	2009	2008	2009
Hjelpepleier	(5132)	497	528	344	328	298	277
Omsorgsarbeider	(5139)	373	345	225	208	115	117
Butikkmedarbeider	(5221)	979	1104	584	667	247	294
Renholder	(9132, 9131)	327	337	189	204	106	115
Sykepleier	(2230, 3231)	474	527	211	219	196	199
Kantine, servering	(9133, 5123)	219	202	140	123	51	42
Førskolelærer, grunnskolelærer	(3310, 3320)	678	595	170	169	149	153
Assistent	(5133)	41	50	30	31	23	23
Andre yrker		9827	9690	1712	1664	1198	1131
Total		13415	13256	3605	3613	2383	2351

Referanser

- Kjeldstad, Randi (2006): «Hvorfor deltid?» i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 2006 – 4
- Kjeldstad, Randi og Erik H. Nymoen (2004): *Kvinner og menn i deltidarbeid. Fordeling og forklaringer*. SSB Rapport 2004/29
- Lohne, Ylva og Helge Nome Næsheim (2003): ”Omfanget av deltidarbeid” i *Økonomiske Analyser* 6/2003
- Nergaard, Kristine (2004): *Atypisk arbeid. Midlertidige ansettelse og deltidarbeid i Norge*. Fafo-rapport 430.
- Nergaard, Kristine (2010): ”Mobility in and out of part-time work” i *Labour Market Mobility in Nordic Welfare States*, TemaNord 2010:515.
- Næsheim, Helge Nome og Ylva Lohne (2003): *Kartlegging av bruken av deltid i arbeidslivet* Statistisk sentralbyrå. Rapport 2003/22
- Rønsen, Marit og Ragni Hege Kitterød (2009): «Er kvinner fornøyd med arbeidstiden sin?» i *Samfunnspeilet nr. 4, 2009*.

Avtalt arbeidstid og arbeidstidsønsker blant deltidsansatte

I dette notatet diskuterer vi deltidsarbeid og ønsket arbeidstid blant deltidsansatte med utgangspunkt i arbeidskraftundersøkelsene (AKU). Det er fortsatt høy deltidsandel blant kvinner i det norske arbeidsmarkedet. I underkant av 20 prosent av alle deltidsansatte ønsker lengre arbeidstid. Andelen deltidsansatte som ønsker lengre ukentlig arbeidstid, er høyest i kvinnedominerte yrker uten krav til høyere utdanning, for eksempel blant hjelpepleiere, omsorgsarbeidere, butikkmedarbeidere, yrker innen serveringsvirksomhet eller renholdere. Det kan se ut som om det her er lommer i arbeidslivet hvor mange sliter med å oppnå en ukentlig arbeidstid som tilsvarer deres ønsker.

